

**TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET**

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.; 1453 Budapest, Pf. 25.

Tel.: 224–6790

Igazgató: Papp Z. Attila

E-mail: kisebbseggkutato@tk.mta.hu; honlap: <http://kisebbseggkutato.tk.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2018-ban

A 2018. évben az intézet 2016-2019 közötti periódusra szóló, középtávú fejlesztési tervében foglaltaknak megfelelően, valamint a projekt jellegű kötelezettségekre építve folytatódott a 2013-ban kijelölt új kutatási irányoknak való (mindenekelőtt a kisebbségi kompetenciákra összpontosító, valamint az interdiszciplináris identitáspolitikai kutatások elmélyítésére épülő) megfelelés. Ugyanakkor a főbb alapkutatási területek, a magyarországi romák és más nemzetiségek, a zsidóság, a határon túli magyarok, illetve a bevándorlók vizsgálata továbbra is megmaradt. A főbb eredményekről több rangos publikáció is megjelent neves nemzetközi kiadóknál, ide sorolandók az erdélyi magyarokról, illetve a kisebbségek politikai antropológiájáról szóló angol tanulmánykötetek, amelyek mellett a munkatársak három impakt faktoros cikket is publikáltak vezető világfolyóiratokban. A munkatársak kiterjedt nemzetközi konferencia-részvétele ugyancsak elősegítette a kutatási eredmények szélesebb körben való megismertetését. A konzorciális partnerként elnyert nemzetközi COST kutatás a személyi elvű kisebbségi autonómiák európai hálózatait vizsgálja. Az intézet munkatársai jól szerepeltek az NKFIH (OTKA) pályázatain: az elnyert nagy összegű kutatási projekt a székelyföldi önkép konstruálását vizsgálja a 19-20. század során. A korábbi évekhez hasonlóan, rendszeresen kerültek megrendezésre az intézet szakmai profiljába illeszkedő nyilvános események, konferenciák, előadások, kisebb műhelyviták és kerekasztal-beszélgetések, amelyek közül nagy érdeklődés övezte az intézet szervezésében megvalósuló TK-szintű migrációs, a magyarországi németek 20. századi történetéről, valamint a székely identitásépítésről szóló konferenciákat. Az intézet *REGIO* című online és nyílt hozzáférésű folyóiratának az év folyamán megjelent számai többek között az intézeti kutatási eredmények megjelenítését hivatott szolgálni. Az intézet a magyarországi kisebbségkutatást digitális tartalommal, szövegtárakkal, adatbázisokkal, valamint hírekkel legátfogóbban ellátó honlapot működtet. Mindezekén túl jelentős szerepet játszik a TK angol nyelvű periodikájának, az *Intersections* folyóirat szerkesztésében is.

II. A 2018-ban elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Kisebbségi kompetenciák c. kutatás keretében folytatott kutatások

Az iskola nem sziget. Oktatási és társadalmi reziliencia multietnikus környezetben című, az NKFIH által támogatott kutatás azt vizsgálja, hogy mitől lehet sikeres egy iskola. Az iskolai eredményeket ugyan nagymértékben a családi háttér határozza meg, de kérdés ugyanakkor, hogyan képesek a diákok az iskola külső és belső környezeti adottságaira építve sikeresek lenni. A reziliencia ezen jelensége a kutatás első szakaszában statisztikai eszköztárral lett vizsgálva, a második szakaszban pedig kvalitatív módszerekkel. Az év folyamán az adatgyűjtés szakasza zajlott, de a terepmunka alapján kezd néhány fontos eredmény körvonalazódni: 1. A statisztikai reziliencia nem érhető könnyen tetten a mindennapi iskolai gyakorlatban; 2. Valószínű újra kell értelmezni a reziliencia fogalmát is, és azt nem a sikeresség kritériumaként kell leírni, hanem a szinten tartás eszközeként; 3. A módszertani sokszínűségnek nincs feltétlenül kapcsolata az iskolai rezilienciával, a hagyományos, frontális módszerek is elvezetnek a reziliens „szinten tartáshoz”; 4. Ugyan az alaphipotézis az volt, az

iskola nem sziget, a fenntartói átalakulások következtében az iskola éppen ellenkezőleg gyakran inkább szigetként működik, hiszen nincs közvetlen, élő kapcsolata a helyi önkormányzattal, a községgel; 5. Erős területi szegregációs folyamatok érvényesülnek, a white flight jelenséget az egyházi fenntartású iskolák térnyerése felerősítette.

Folytatódtak a *Genezys 2015 c.* survey alapú Kárpát-medencei ifjúságkutatás adatfelvételére épülő elemzések, amelyek a 2017-es első átfogó kötetet követően egy második megjelentését tűzték ki célul, középpontban a következő témákkal: kettős állampolgárság, migráció, előítéletek, médiahasználat, nyelvhasználat, kulturális mintázatok és fogyasztás, gazdaság és etnicitás.

A Társadalmi mobilitás és etnicitás: Az iskolai sikeresség útjai, kimenetei és rejtett költségei című, az NKFIH által támogatott kutatás keretében egyfelől a Tárki-Educatio Életpálya-felmérés adatbázisának elemzése folyt, másfelől pedig azoknak, a tervezett esettanulmányokban elemzésre kerülő, a hátrányos helyzetűek, és különösen a romák oktatáson keresztül megvalósuló társadalmi mobilitását elősegítő hazai programoknak és non-profit intézményeknek a feltérképezése zajlott le, amelyek közül kettőben megkezdődött a résztvevői megfigyelés és az interjúk készítése.

Az etnikai gazdaság intézményesülésének a kísérletei a romániai és a szlovákiai magyarok körében című, az NKFIH által támogatott kutatás 2018-ban a vidéki informális gazdasági kapcsolatokat és a közösségi gazdálkodási formákat vizsgálta négy erdélyi és két felvidéki helyszínen, ahol interjúkra és fókuszcsoporthozos beszélgetésekre került sor a helyi vezetőkkel és a gazdálkodásban érintett különböző szereplőkkel.

A diverzitás és a jólét összefüggései Erdélyben. A Bolyai ösztöndíj által támogatott kutatás az első évében a nyelvi-etnikai különbségek, a diverzitás és a gazdasági jólét viszonyának az összefüggéseit vizsgálta Erdélyben többféle, már meglévő adatforrás alapján. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy romlik az erdélyi magyarok román nyelvtudása, és ezt bünteti a piac. Meglepő módon az derült ki, hogy a románokkal kötött „bridging” típusú kapcsolatok az erdélyi magyarok nagy többsége számára nem járnak relatív munkaerőpiaci vagy gazdasági előnyökkel. Egy további fontos következtetés, hogy az etnikai alapú polarizáció a gazdaságban is növekszik, a „párhuzamos társadalmak” kiépülése fokozódóban van, ami nem kedvez a szegényebb régióban koncentrálódó erdélyi magyar népesség jóléti esélyeinek.

Identitáspolitikai tárgyú kutatások

A Társadalmi konfliktusokra adott identitáspolitikai válaszok az európai, nemzeti és lokális szintek viszonylatában című kutatás az év folyamán a szolidaritás és a társadalmi konfliktusok transznacionális okaival, illetve formáival foglalkozott. A kutatás eredményeként megszülető angol nyelvű tanulmánykötet a szolidaritás egyéni motivációit, élettörténeti előzményeit és intézményi formáit vizsgálja, valamint nemzetközi összehasonlításba helyezi a szolidaritás, a civil társadalom és a transznacionális folyamatok viszonyát.

Székely zászló mint a nemzeti hovatartozás tárgyasulása. A doktori kutatás fókuszában a székely zászló áll, a fő kérdései pedig: Hogyan tárgyasul a nemzeti hovatartozás? Hogyan jött létre a zászló, hogyan kommodifikálódott és vált hétköznapi tárggyá? A magyarországi szimbolikus akciók során milyen jelentéseket kapott a zászló? A kutatás módszertana a „multi-sited ethnography” szabályait követi, több településen terepmunka végzésével és interjúk készítésével. Mindez rávilágít a nemzeti hovatartozás finomabb összefüggéseire, egyrészt a társadalmi struktúrákba való beágyazottságra, másrészt megmutatja, hogy milyen klasszifikációs harc veszi körül a nemzeti mivolt kérdését a határon túli magyar politikai/civil/tudományos csoportok és anyaországi politika szereplői között, harmadrészt megmutatja a kérdés hétköznapi vonzatait is, azokat a gyakorlatokat, amelyek a nemzeti mivolt megmutatására alkalmasak.

Bevándorlókkal, migrációval kapcsolatos kutatások

Az MTA Kiválósági Együttműködési Program keretében, az MTA TK-n belül elindult Mobilitás Kutatási Centrum intézeti munkatársai egyrészt *a nagy-britanniai magyar diaszpóra intézményesülési folyamatát* vizsgálták kvalitatív interjúk és résztvevő megfigyelés segítségével, illetve online kérdőívet állítottak össze a külföldön élő magyarok körében végzett survey kutatáshoz. Külön alprojekt foglalkozik a nemzetközi felsőoktatási mobilitás kérdéskörével.

Magyarok Németországban. Biztonság és szolidaritás transznacionális környezetben. A Humboldt Egyetemmel közös kutatás célja a Németországban élő és dolgozó magyarok munkaerőpiaci helyzetének, relatív jólétének, sikerei és kudarcai strukturális összefüggéseinek a feltárása, valamint igyekszik azt megválaszolni, hogy az Európai Unión belüli mobilitás tapasztalatai milyen hatással vannak az Európán kívülről érkezők megítélésére a verseny, a biztonság és a szolidaritás keretei között. A kérdőíves adatfelvételt interjúk egészítették ki, amelyek a fenti kérdések kvalitatív összefüggéseit, és különösen a szolidaritás és jótékonyág transznacionális formáinak egyéni motivációit és élettörténeti összefüggéseit voltak hivatottak feltárni. 2018-ban megtörtént a survey és a kvalitatív adatok feldolgozása és elemzése. A kutatás eredményeiről több hazai és nemzetközi konferencia-előadás és publikáció született.

A *RESOMA (Research Social Platform on Migration and Asylum)* című nemzetközi kutatás részeként a menekültügyi és migrációs igazgatás területén, 3-3 szakpolitikai témában készült interjú hazai szakértőkkel kormányzati, civil nemzetközi szervezeti és akadémiai háttérrel. Az adatfelvételt követően egy összegző beszámoló készült az eredményekről.

Az ismeretlen menekültek. A németországi Marion Dörnhoff Alapítvány támogatásával zajlott le a vajdasági származású, elsősorban Németországban élő vagy onnan a volt Jugoszláviába visszatelepült magyarok, délszlávok, muzulmánok kutatása. Interjúk elkészítése mellett folyamatban van a szakirodalom feldolgozása, illetve az elemzendő médiaanyag összegyűjtése, majd egy összegző tanulmány megírása.

A globális hierarchiák poszt-koloniális és poszt-szocialista percepciója. A hollandiai indonézok és magyarok esete. A doktori kutatás a Hollandiában élő magyarok és indonézok globális hierarchia percepciójának összehasonlító elemzését kívánja elvégezni.

Határon túli magyarokkal kapcsolatos kutatások

Székelyföldi önkép-építés a 19-20. században. Az NKFIH által támogatott és 2018-ban elindult kutatás a székelyföldi regionális azonosság történeti megkonstruálásának, illetve a működtetőinek a feltárását tűzte ki célul. Az első eredmények sorában közös konferenciára került sor az MTA Lendület Trianon 100 Kutatócsoporttal, amelyet egy tanulmánykötet fog követni. Megtörténtek az előkészületek az angol nyelvű Székelyföld történet kiadására. Hasonlóan véglegesítésre került két PhD dolgozat a témában, illetve lezajlott a székelyföldi életútinterjúk programok felmérése és összegyűjtése is.

A Kisebbségi magyar közösségek a 20. században című kutatás az etnokulturális alapon szerveződő közép-európai magyar kisebbségi hálózatok intézményesülését, közösségi működését vizsgálja adatbázisok, bibliográfiák, digitális szövegtárak, dokumentumgyűjtemények, monográfiák és kronológiák segítségével. Az év folyamán megjelent egy angol nyelvű tanulmánykötet a romániai magyar kisebbség társadalmi viszonyairól. Elkészült továbbá a településsoros adatbázis a Vajdaság etnikai és felekezeti viszonyairól 1860 és 2011 között; Kárpátalja 1944-ben (monográfia és dokumentumgyűjtemény); digitális szövegtárak (adatbank.ro) a román-magyar viszony alapdokumentumaiból, az erdélyi magyar ki-kicsodákból, a helytörténet-honismeret módszertani szakirodalmából; történeti bibliográfia Romániáról és az erdélyi magyar kisebbségről szóló 1990-2015 közti történeti irodalomról; Petrogallai Oszkár felvidéki magyar

politikus válogatott tanulmányainak kiadása; Ligeti Ernő monográfia; a két világháború közti vajdasági magyar társadalomtörténeti szöveggyűjtemény összeállítása; kronológiai adatbázisok szerkesztése az 1918-2015 közötti Ukrajnáról, Szlovákiáról, Romániáról; valamint a szerbiai Magyar Nemzeti Tanács létrejöttének története és dokumentációja.

Erdélyi magyar naplók és emlékiratok románság képe 1914-1922. A projekt célja a bukaresti Humanitas kiadó számára első világháborús és azt követő időszakból, erdélyi magyar naplókából történő, jegyzetelt válogatás összeállítása, amely megmutatja a románságkép átalakulását a korszakban.

A budapesti kormányzatok magyarságpolitikája című kutatás a magyar kormányok határon túli magyarokkal és a diaszpórával kapcsolatos tevékenységét vizsgálja 1918-tól napjainkig. Az év során előadások foglalkoztak a támogatáspolitikai témájával, illetve elkészült a multikulturalizmus Magyarországon digitális szövegtár és összefoglaló tanulmány.

Az *Ukrajna-kutatások* vonatkozásában, az ország 2014 óta kiemelt szerepe a média-megjelenésen túl, rangos hazai és nemzetközi publikációk megszületését is elősegítette. Az aktuális történések bemutatása, mélyebb történeti okainak az elemző közbeszédben való fenntartása, egyes esetekben a diskurzus meghatározása szempontjából a TK vezető szerepet tölt be ma Magyarországon.

Kisebbségi kérdés a magyar-román diplomáciai kapcsolatokban Bethlen István miniszterelnöksége idején. Az NKFIH által támogatott alapkutatás végeredményeként elkészült egy publikálásra szánt forráskiadvány kézírata, valamint a kutatás egyes részeredményei több magyar és angol nyelvű publikációban láttak napvilágot.

A vajdasági magyarok önképe, 1945-1990. A doktori kutatás keretében, az év folyamán elsősorban az egykori vajdasági magyar szociográfiai és szociológiai munkák történeti feldolgozása történt meg az adott társadalmi, politikai és kulturális kontextusban.

A kisebbségi civil-nonprofit szervezetek működési sajátosságai című doktori kutatás helyi interjúk és kérdőíves adatgyűjtés alapján, három helyszínen (Kassa, Pécs, Temesvár), illetve különböző, a kisebbségi szervezetek támogatását végző pályázati rendszerek vizsgálata alapján a három országban elemzi a kisebbségi, elsősorban nonprofit formában működő szervezetek tevékenységét. 2018-ban az adatok elemzése, a disszertáció kéziratának írása zajlott, amelynek vitájára 2019 elején kerül sor, valamint az eredményekről több nemzetközi konferencia-előadás és publikáció is született.

Kisebbségi jog, etnopolitika

MIME - Mobility and Inclusion in a Multilingual Europe című EU FP7-es kutatás célja, hogy a kisebbségi nyelvi jogok nemzetközi jogi szabályozását áttekintve azonosítsa az uniós többnyelvűségi politika problémáit és ezekre megoldási javaslatokat dolgozzon ki. Az év során megjelent a Vademecum c. összefoglaló kiadvány, a Task. 1.3. szócikkeivel együtt. Előkészületben van egy többszerzős tanulmánykötet, továbbá a kutatás eredményei (a kisebbségi nyelvi jogok nemzetközi rezsimjéről, valamint a vajdasági többnyelvűség jogi-társadalmi helyzetéről) több nemzetközi konferencián is be lettek mutatva.

Kétoldalú szerződéses kapcsolatok és kisebbségvédelem Közép- és Délkelet-Európában. Az NKFIH által támogatott kutatás célja, hogy megvizsgálja, hogyan érvényesülnek a közép- és délkelet-európai térségben megkötött bilaterális szerződések kisebbségvédelmi normái. Kiemelt figyelmet kapnak a Magyarország és szomszédjai között megszületett alapszerződések és más kisebbségvédelmi megállapodások keletkezésének körülményei, alkalmazásának tapasztalatai és problémái. 2018-ban egy átfogó tanulmány született az olasz-horvát és olasz-szlovén kisebbségi jogi együttműködésről, valamint nyomdakész kéziratként megjelenés előtt áll a magyar-szlovén kisebbségi szerződést elemző tanulmánykötet.

A személyi elvű autonómiák belső dinamikája Közép- és Délkelet-Európában: öt ország összehasonlító elemzése. Az NKFIH által támogatott posztdoktori kutatás célja, hogy

összehasonlító módon, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt, feltárja és elemozse a nem területi, és ezen belül is a személyi elvű, tehát nem funkcionális alapokon nyugvó kisebbségi autonómiák szerves részét képező választások főbb jellemzőit a rendszerváltás után, a kelet-közép- és délkelet-európai térség öt országában (Magyarország, Észtország, Szlovénia, Horvátország, Szerbia). A kutatás harmadik évében folytatódott a hazai és nemzetközi szakirodalom feltárása, illetve lezárult az internetes megjelenítésre alkalmas választási adatbázisok összeállítása. A magyarországi interjúk készítése mellett megkezdődött Szerbiában is a kérdéssel foglalkozó szakpolitikusokkal, kisebbségi vezetőkkel és kutatókkal az interjúzás. A kutatás eredményei számos hazai és nemzetközi konferencián lettek előadva, illetve több angol és magyar nyelvű tanulmány is született. A kutatás eredményeit összegző monografikus kézirat elkészülte, akárcsak az adatbázis nyilvánossá tétele a kutatás végén, 2019 elején várható.

Roma tárgyú kutatások

Roma közösségek kutatása modern módszertani alapokon a 21. században. A kutatási programjának célja egy olyan, a meglévő társadalomkutatási előzményekre építő, ugyanakkor korszerű, kvalitatív és kvantitatív eszközöket felvonultató új módszertan kialakítása és tesztelése, amely lehetővé teszi empirikus adatfelvételen alapuló, reprezentatív romakutatások kivitelezését. Az év folyamán lezajlott a tényleges terepmunka Nógrád megyében, amelynek eredményeiről a résztvevők konferencián számoltak be, míg az összegző tanulmánykötet véglegesítése folyamatban van.

Roma gyerekek örökbefogadása Magyarországon. A 2018-ban indult projekt a cigány gyerekeknek, köztük az újszülötteknél már néhány évvel idősebb gyerekeknek az utóbbi években megemelkedett számú örökbefogadása mögött meghúzódó tényezők, szempontok, megfontolások feltárására törekszik és megkísérli feltárni az örökbe-fogadó szülők – köztük a nagy arányban fellelhető városi, magasan képzett értelmiségi felnőttek – a roma gyerekek örökbefogadásával kapcsolatos etnopolitikai elképzeléseit is, amely téma tágabb összefüggésekben, az utóbbi évtizedben a nemzetközi családkutatás homlokterébe került. 2018 során a szakirodalmi feltáró munkát az örökbefogadás magyarországi online blogirodalmának, az abban tematizált problémáknak az elemzése követte. A kutatás első eredményei egy nemzetközi konferencián lettek bemutatva.

A romák oktatásával kapcsolatos kérdések a pedagógiai szaksajtó tükrében - Egy társadalmi peremhelyzetben lévő közösség integrációját segítő/gátló oktatási programok, tervek, projektek 1978 és 1998 között. A doktori kutatás azzal foglalkozik, hogy a vizsgált időszakban milyen oktatásai, nevelési modellek, stratégiák jelentek meg a roma gyermekek oktatásával, nevelésével kapcsolatosan a mértékadó hazai pedagógiai szaklapok hasábjain. Az év során elkészült a szócikkek összefoglaló adatbázisa, illetve a kutatási összefoglaló, amely kéziratvitán került bemutatásra. Ez utóbbi alapján a disszertáció benyújtása és megvédése 2019 elején várható.

Judaisztikai tárgyú kutatások

A Zsidó oktatás és gyermekintézmények Magyarországon, 1945–1956 című, a Bolyai ösztöndíj által támogatott, már lezárult kutatás általános célja a Holokauszt utáni időszak zsidó gyermekintézményeinek, gyermekszervezeteinek feltárása, nemzetközi kontextusba helyezése volt. Az eredményekről több megjelent vagy megjelenés előtti magyar és angol nyelvű tanulmány született, illetve elkészült a magyar nyelvű összefoglaló kötet kézírata is.

Zsidó cserkészcsapatok története: identitás és emlékezet. A 2018-ban indult kutatás célja az 1913 és 1948 között működő zsidó cserkészcsapatok történetének sokoldalú feltárása korabeli források, visszaemlékezések és tárgyi emlékek alapján. Az interjúk készítése mellett levéltári és könyvtári feltáró munka is indult Gödöllőn a Cserkész Könyvtár és Levéltárban, a Szegedi

és a Pécsi Zsidó Hitközség archívumaiban, illetve Budapest Főváros Levéltárában. A kutatás első eredményei egy tematikus blokk tanulmányaiban a Regio folyóiratban fognak megjelenni 2019 első felében.

A szegedi zsidóság öröksége. A Rothschild Foundation (London) által támogatott, az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoporttal és az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemmel közös kutatási program célja a Szegedi Zsidó Hitközség mintegy 200 éves iratanyagának digitalizálása és közzététele, illetve a fennmaradt tárgyi emlékek tudományos feldolgozása. Az év során a textiltárgyak feldolgozását követően az emléktáblák, fém-, fa- és kőtárgyak héber feliratainak dokumentálására került sor, amelyből publikáció készül. A szakmai együttműködés része a Szegedi Judaisztikai Közlemények sorozat kiadása is, amelynek keretében, 2018-ban két füzet jelent meg.

A Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga története és szerepe a magyar zsidó emlékezetpolitikában. A kutatás során adatgyűjtés zajlott a székesfehérvári Alba Regia vállalat fennmaradt irattárában, a budapesti levéltárban, a Mazsihisz levéltár releváns anyagában és a kor sajtójában. Az első eredményekről már magyar nyelvű tanulmány számolt be.

A jiddis kultúra története Magyarországon című kutatás célja a Magyarországi jiddis emlékek feldolgozása, és ezen belül az egyik kutatás arra koncentrált, hogy a magyar kultúrkörben, illetve a magyar nyelvben milyen nyomai maradtak a jiddis nyelvnek és a jiddis nyelvhasználatnak a zsidóság nyelvi asszimilációja során és után, főképp a dualizmus korára koncentrálna, a történelmi szociolingvisztika szempontjai szerint vizsgálva a forrásokat. Az év során egy angol nyelvű könyvfejezet jelent meg az eredményekről. A kapcsolódó másik, Bolyai ösztöndíjas kutatás célja a történelmi Magyarország területén működő, fellépő jiddis szintársulatok, vándorszínházak feltérképezése, szereplőinek megismerése. Első fázisában a történelmi Magyarország két világháború közti jiddis sajtó, illetve a kolozsvári magyar zsidó sajtó alapján zajlott adatgyűjtés a Kárpátalján, Erdélyben és Máramaros vidékén fellépő jiddis társulatokról és színészekről. A sporadikus anyagok rendezésének, kontextusba helyezésének folyamata elkezdődött.

A vészkorszak emlékezete a korai emlékműveken. A kutatás célja, hogy feltárja, hogyan emlékezett a túlélő közösség az 1945 és 1949 közötti emlékművekben a vészkorszak áldozataira. A kutatás eredményei egy magyar nyelvű tanulmányban jelentek meg.

Magyar zsidó tudománytörténet. A kutatási projekt az elsősorban a Rabbiképző Intézethez és a „mérsékelten haladó” (ún. neológ) zsidósághoz köthető magyar zsidó tudománytörténet feltérképezésére és az identitásra gyakorolt hatásának vizsgálatára irányul, annak közép-európai, regionális kontextusában, amelynek eredményei több tanulmányban láttak napvilágot.

A „neológ” ideológia története. A kutatás célja a máig ható ideológiai örökség feltárása, amely meghatározza a magyar zsidóság főbb irányzatainak felépítését, működési elveit és ideológiai arculatát. A kutatás azt demonstrálja, milyen erősen hatottak a magyar keresztény felekezeti viszonyok, ideológiák és történeti példák a 19. század középső harmadában a progresszív és a konzervatív zsidóság harcára Magyarországon. Az eredményekről angol nyelvű tanulmányok születtek.

Egy nyugat-magyarországi zsidó család mikrotörténeti elemzése. A doktori kutatás a nagykanizsai zsidó közösségben meghatározó Lackenbacher-család mobilitási stratégiáit elemzi döntően a 19. század folyamán. Az év levéltári forrásfeltárással telt a hadiszállításra betöltött szerepükre vonatkozóan, illetve a részeredmények több tanulmányban és előadásban kerültek bemutatásra.

Zsidó katonáskodás a Monarchiában, vallásjogi szempontból. A kutatás a magyarországi ortodox zsidó katonák hadba vonulását – a különféle súlyos vallási problémák ellenére is – kísérő különleges patriotizmus jelenségét vizsgálja.

Magyarországi nemzetiségekkel kapcsolatos kutatások

A *Németek Magyarországon 1950-1990* című, az NKFIH által támogatott kutatás célja a magyarországi németiség 1950-1990 közötti történetének monografikus feldolgoása. A beszámolási időszakban a feltáró munka különösen arra összpontosított, hogy a nemzetiségekkel való államhatalmi bánásmódban milyen „munkamegosztás” figyelhető meg a politikai hatalom felső és közép-, valamint alsó szintjei között, továbbá miként szerveződhetnek a helyi német közösségek. Az év során a Berlinben folytatott levéltári munka a német-magyar kulturális kapcsolatok alakulására koncentrált.

A *„die helfte hier und die helfte zu hause” A magyarországi németek története 1944-1953*. A nemzetközi együttműködésben zajló kutatás célja a második világháború utáni Magyarországot érintő migrációs folyamatok – az országon belüli telepítések/települések, a németek kitelepítése, a szlovák-magyar lakosságcsere, a bukovinai székelyek „hazahozatala”, a szomszédos országokból érkező magyar menekültek elhelyezése – körülményeinek, politikai, gazdasági, társadalmi összefüggéseinek feltárása, illetve az elűzöttek németországi integrációjának, és e folyamat európai kontextusának vizsgálata. A beszámolási évben elkészült a bevezető tanulmány, amely áttekintést ad a magyarországi németiségnek a második világháború után a kollektív bűnösség elvén alapuló büntetésének motivációjáról, a végrehajtás módjáról, annak területi különbségeiről, a magyar társadalom attitűdjeiről.

A magyarországi német szervezetek helyi és regionális szintű aktivitása 1924 és 1945 között. Az NKFIH által támogatott projekt keretében folytatódott a feltárt forrásokban, valamint a magyarországi németek lapjaiban fellelhető adatok térképpel illusztrált adatbázisba való rendezése, amelynek online megjelenítése az intézet honlapján 2019 elején várható.

A bevándorlás kérdésének helye a magyarországi német szervezetek emlékezetpolitikai törekvéseiben (1920-1945). 2018-ban a magyarországi németek két világháború közötti hetilapjaiban folytatódott a forrásfeltárás azokra a cikkekre vonatkozóan, amelyek közvetett módon, vagy közvetlenül a német bevándorlás kérdésével foglalkoztak. Azt is vizsgálta a kutatás, hogy mennyiben különböztek a Magyarországi Német Népművelődési Egyesület és a Volksbund emlékezetpolitikai törekvései, és ebben milyen szerepet játszott az adott problematika. A kutatás részeredményeiről egy magyar könyvfejezet jelent meg.

A magyarországi németek története a 20. század első felében. A 2018-ban indult kutatás keretében a lokális közösségek vizsgálatán van a hangsúly a levéltári forrásfeltárás során. Az első részeredményekről egy magyar nyelvű előadás és könyvfejezet számolt be.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet számára stratégiai kérdésnek számít, hogy a kutatók által felhalmozott és publikált ismeretek, adatok az érdeklődők számára is elérhetővé váljanak. Az elmúlt évben mintegy 15 nyilvános szakmai rendezvény került megrendezésre: konferenciák, műhelyszemináriumok, kéziratviták, neves hazai és külföldi kutatók előadásai és szakmai beszélgetések. Az eseményekről, illetve más, kisebbségkutatással kapcsolatos hírekről, szakmai publikációkról az intézet honlapja, Facebook profilja, Youtube csatornája is tájékoztatta az érdeklődőket. A kutatómunkát hivatott elősegíteni a Digitális Olvasószoba a növekvő számú digitalizált kiadvánnyal és adatbázissal.

Kutatóközponti konferencia: Migráció: tények és társadalmi percepciók, november 13.

További intézeti rendezvények 2018:

- „Accountability, Transparency and Participation in Local Government in Ukraine” c. előadás, január 11.
- A „Tanuló régiók Magyarországon. Az elmélettől a valóságig”, a „Szülőföldön magyarul. Iskolák és diákok a határon túl”, „A felsőoktatás hozzáadott értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megtagadásához”, valamint az

„Értékteremtő testnevelés. Tanulmányok a testnevelés és a sportolás szerepéről a Kárpát-medencei fiatalok életében” c. kötetek bemutatója az MTA Nevelésszociológiai Albizottságával közösen, április 5.

- „Managing Precarious Work: Economic Anthropological Approaches to Informalized and Low-wage Labor” c. konferencia a CEU Szociológia és Szociális Antropológia Tanszékével, illetve a Karl Polanyi Központtal közösen, április 16.
- „Tabló Erdély történetéhez, 1910-1922. Átmenet egy új uralmi struktúrába, 1916-1922” c. előadás és kéziratvita, április 17.
- „Etnicitás és gazdaság Erdélyben” c. előadás, április 19.
- „Romák Nógrád megyében.” Kutatási beszámoló a „Romakutatási Műhely” inkubátor program eredményeiről, április 26.
- „Kitörési pont az iskola (?) A hátrányos helyzetű térségekben élő cigány közösségekben a tanulás/tudás szerepe” c. előadás, május 15.
- „Magyarok Németországban” c. workshop, május 17.
- „Hullóidő. Székely identitásépítés a 19-20. században” c. konferencia az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoportjával közösen, május 24.
- „Etnikai besorolási gyakorlatok és a roma népesség területi megoszlásának változásai az elmúlt évtizedekben” c. előadás, június 12.
- „Új Kulturbürokraták. Kínai bevándorlók az illiberális Európában” c. előadás, szeptember 20.
- „A magyarországi németek elmúlt 100 éve. Helyi közösségek és nemzetiségpolitika” c. konferencia, október 16.
- „A romák oktatásával kapcsolatos kérdések a pedagógiai szaksajtó tükrében – Egy társadalmi peremhelyzetben lévő közösség integrációját segítő/gátló oktatási programok, tervek, projektek 1978 és 1998 között” c. előadás és kéziratvita, november 15.
- II. Ilyés Zoltán Emlékkonferencia – A táj és a kultúra. A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékével és a Miskolci Egyetem Vizuális Antropológiai Tanszékével közösen, november 23.

Médiamegjelenés

Az intézet munkatársai 2018-ban is jelen voltak a nyomtatott és elektronikus sajtóban az intézet profiljába vágó kisebbségi témák kapcsán. Az intézeti eseményekről, konferenciákról a sajtó is rendszeresen beszámolt. Kiemelendő a magyarországi székelyek és oroszok nemzetiségi elismerési kezdeményezése, valamint az ukrainai válsággal kapcsolatos médiajelenlét. A szociális médiában az év végére a követők száma megközelítette az 1700-at, illetve a Youtube csatorna is növekvő látogatottsággal bír.

Egyéb tevékenységek

Az intézet szakmai gyakorlati program keretében rendszeresen fogad magyarországi és külföldi hallgatókat, amelynek eredményeként szervezett formában, egyes felsőoktatási intézmények hallgatói, valamint különféle ösztöndíjasok (Erasmus) növekvő számban kapcsolódnak az intézethez. Az intézet munkatársai nagyszámú tudományos, részben tudományos ismeretterjesztő és szakkollégiumi előadást tartottak Magyarországon és külföldön.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2018-ban

Az intézet az akadémiai intézetek közül elsősorban a Társadalomtudományi Kutatóközpont többi intézetével, a Politikatudományi, a Jogtudományi, és a Szociológiai Kutatóintézettel, a

Bölcsészettudományi Kutatóközponton belül a Történettudományi Kutatóintézettel folytat közös kutatómunkát. A hazai egyetemi kutatóhelyek közül a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetével, illetve Alkalmazott Társadalomtudományi (volt Szociológiai) Intézetével, a Nemzeti Községi Kutatóintézettel, a Pécsi Tudományegyetemmel, a Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományi Doktori Iskolájával, illetve Néprajzi Tanszékével működött együtt. Az egyéb hazai műhelyek közül különböző projektek keretében együttműködés alakult ki a Külügyi és Külgazdasági Intézettel, a Nemzetpolitikai Kutatóintézettel, a Nemzetstratégiai Kutatóintézettel, a Tom Lantos Intézettel, valamint a Márton Áron Szakkollégiummal. A nemzetközi együttműködések terén kiemelendő a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézettel, a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel és a Babes-Bolyai Tudományegyetemmel, a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézettel, illetve a ljubljani Etnikai Tanulmányok Intézetével folytatott együttműködés. Több munkatárs részt vett nemzetközi konferenciákon, workshopokon, nemzetközi szakmai szervezetek, köztük főként az Association for Studies of Nationalities (ASN) rendezvényein, illetve tagjai is ezeknek. Az év során egy munkatárs folytatott vendégkutatói, és -oktatói tevékenységet Németországban, a Max Planck Intézetben. Egy további munkatárs tanácsadói tevékenységet folytatott egy ösztönzés-menedzsment rendszer kialakításáról egy marosvásárhelyi vállalatnál, egy másik munkatársunk pedig egy székelyföldi község iskolafejlesztésében vesz részt szakértőként.

2018-ban az intézet 8 munkatársa volt valamely doktori iskola törzstagja, oktatója vagy tartott PhD kurzusokat. 15 munkatárs különböző egyetemeken 49 elméleti és 26 gyakorlati kurzust tartott, 12 BA, 8 MA hallgató diplomamunkáját segítette, és 17 PhD hallgató disszertációjának készítését irányította. Az év folyamán 5 egyetemi hallgató töltötte pályázat útján a szakmai gyakorlatát az intézetben, főként magyarországi és romániai (EMTE-Sapientia) egyetemekről. Három külföldi vendégkutató összesen egy évet töltött az intézetben.

Az év folyamán jelentek meg a *Regio – Kisebbség Kultúra Társadalom Politika* c. intézeti e-folyóirat számai, valamint intézeti közreműködéssel folyik a kutatóközpont nemzetközi társadalomtudományi folyóiratának, az *Intersections – East European Journal of Society and Politics* szerkesztése is. A munkatársak emellett több hazai és külföldi szakmai folyóirat – *Acta Humana, Pro Minoritate, Magyar Kisebbség, Erdélyi Társadalom, Studia Sociologia, Századok, Fórum Társadalomtudományi Szemle, Hungarian Journal of Minority Studies, Modern Magyarország, European Yearbook of Minority Issues* – szerkesztésében, szakmai lektorálásában is részt vettek, valamint több rangos nemzetközi folyóirat számára készítettek véleményeket, illetve folytattak egyéb szakértői tevékenységeket.

IV. A 2018-ban elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Az intézet konzorciumi partnerként vesz részt a 2018 végén elnyert, a személyi elvű kisebbségi autonómiák hálózatait vizsgáló nemzetközi projektben, amelyet az European Cooperation in Science & Technology (COST) alapja támogat. A munkatársak a tárgyévben is sikeresen pályáztak az NKFIH-nál: az elnyert kutatási pályázat (K) a székely önkép-építés folyamatát helyezi a középpontba a 19-20. század során. A Bethlen Gábor Alap egy, a kisebbségi magyar közösségek történetére vonatkozó adatbázis kialakítását tette lehetővé. Az NKA a független Ukrajna történetéről szóló tanulmánykötet, illetve a REGIO folyóirat kiadását támogatta.

V. A 2018-ban megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Bányai Viktória: Children's Institutions and Education, 1945–1956. In: Sharon, Kangisser Cohen (szerk.) "My Homesickness Drove me Home...": Jewish Life in Postwar Hungary. Jerusalem: Yad Vashem, (2018) pp. 109-168., 60 p. <http://real.mtak.hu/id/eprint/90928>
2. Ferenc, Eiler: The Congress of European Nationalities and the International Protection of Minority Rights, 1925–1938. In: Anna-Mária, Bíró (szerk.) Populism, Memory and Minority Rights: Central and Eastern European Issues in Global Perspective. Leiden, Boston: Brill Nijhoff, (2018) pp. 235-282., 48 p. <http://real.mtak.hu/id/eprint/90615>
3. Kiss Tamás; Székely István; Toró Tibor; Bárdi Nándor; Horváth István (szerk.): Unequal Accommodation of Minority Rights. Palgrave (2018). ISBN: 9783319788937 <http://real.mtak.hu/90086/>
4. Kovács Eszter: The power of second-generation diaspora: Hungarian ethnic lobbying in the United States in the 1970–1980s. DIASPORA STUDIES Latest articles Paper: 10.1080/09739572.2017.1398374, 18 p. (2018) <http://real.mtak.hu/74661/>
5. Kovács Nóra: Transnational Migrant Entrepreneurs' Childcare Practices from the Carers' Perspective: Chinese Children in Hungarian Homes. In: Ducu, Viorela; Nedelcu, Mihaela; Telegdi-Csetri, Aron - Childhood and parenting in transnational settings. Cham: Springer International Publishing, (2018) pp. 25-42., 17 p. <http://real.mtak.hu/id/eprint/90616>
6. Liu, Amy H; Shair-Rosenfield, Sarah; Vance, Lindsey R; Zsombor, Csata: Linguistic Origins of Gender Equality and Women's Rights. GENDER AND SOCIETY 32: 1 pp. 82-108., 27 p. (2018) <http://real.mtak.hu/90761/>
7. Neumann Eszter: Pushed to the edge. Inclusion and behaviour support in schools. JOURNAL OF EDUCATION POLICY 33: 3 pp. 439-440. <https://doi.org/10.1080/02680939.2017.1413767>, 2 p. (2018) <http://real.mtak.hu/id/eprint/90618>
8. Arpad, Szakolczai; Agnes, Horvath; Attila, Z. Papp (szerk.): The Political Anthropology of Ethnic and Religious Minorities. New York, London: Routledge (2018). ISBN: 9780815382126 <http://real.mtak.hu/id/eprint/90930>
9. Turán Tamás: Jewish Heterodoxy and Christian Denominationalism: Leopold Löw's Comparative Perspective on Modern Hungarian Jewry. MODERN JUDAISM 38: 3 pp. 354-378., 25 p. (2018) <http://real.mtak.hu/89061/>
10. Zakariás Ildikó: Jótékony nemzet: Szolidaritás és hatalom a kisebbségi magyarok segítésében. Budapest: Pesti Kalligram (2018) <http://real.mtak.hu/id/eprint/90931>